ДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЙМЕННИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПРИЙМЕННИКІВ СОЦІАТИВНОСТІ)

Левакіна Т. В.

Херсон

Прийменники соціативності – це службові слова-морфеми, що виражають відношення сумісності – супроводу, співвияву, відносно рівноправної співучасті в одній справі кількох суб'єктів або об'єктів дії.

Поділяючи українські власне-прийменники й прийменникові еквіваленти (далі – *еквіприйменники*) на три функційно-семантичні макрополя: просторове, темпоральне й логічне (за І. Вихованцем [2, с. 198-201, 216-226]), – у межах логічних прийменників виокремлюємо поле соціативності (сумісності) з вісьмома мікрополями. Соціативні відношення в прийменникових класифікаціях також визначають Г. Балабан, А. Загнітко [1, с. 60; 3, с. 124].

Загалом в українській мові виявлено 190 прийменникових одиниць, що вказують на соціативність (не включаючи варіантів), із них 58 кваліфіковано як власне-прийменники (напр., *з, разом з, сумісно з, у співпраці з, навпіл з, на чолі з, під керівництвом*), а 132 – як еквіприйменники (*невіддільно від, в унісон з, в опозиції з, під омофором, у сукупності, за ініціативою (за ініціативи)* тощо).

Прийменники соціативності активно функціюють у професійному мовленні, за винятком деяких ненормативних форм і таких, що виразно презентують розмовний, художній або публіцистичний стилі.

Мета нашої наукової розвідки – виявити соціативні власне- й еквіприйменники, яких слід уникати, принаймні в науковому та офіційно-діловому функційних стилях.

Прийменникові одиниці на позначення соціативних відношень подаємо за мікрополями:

1) власне-соціативного значення: ненормативні й стилістично марковані власне-прийменники *обік з (*розм.*); обруч з (*розм.*); побіч (*розм.*); побіч з (*розм.*); попідруч з (*діал.*), попідручки з (*розм.*); сумежно (сумеж, сумеженно)*

*з (*діал.*)* у професійних текстах слід замінювати одиницями *обіч з, поряд, поряд з, поруч, поруч з, попідруки з*, *суміжно (суміж) з*;

2) соціативності – неподільного зв'язку: еквіприйменники *лава в лаву з (*заст.*); на пару з (*розм.*); на спілку з (*розм.*); у сув'язі з (*рідковживаний*)* не мають нормативних і немаркованих варіантів, за потреби можливо вживати одиниці *у взаємодії з, у контакті з, у поєднанні з, у співавторстві з, у співдружності з, у співпраці з, у співробітництві з, у спілці з, у сполученні з*, *у сусідстві з, у тандемі з*;

3) паралельного зв'язку: замість еквіприйменників *по боці (*заст.*); у (в) пандан з (*заст.*)* у професійному мовленні повинні функціювати одиниці *на боці, в унісон, в унісон з*, *у згоді з, услід (слідом) за*;

4) протиставного та зіставного зв'язку: власне-прийменники *навспіл з (*діал.*); наспіл з (*заст.*)* мають нормативний синонім *навпіл з*;

5) соціативності – керівництва, заступництва, контролювання: еквіприйменники *за проводом (*заст.*); під патронажем (*кальк., заст.*)* – у значенні заступництва (!) слід замінювати одиницями *під проводом, під патронатом*. Завважимо, що вживання *під патронажем* є нормативним у значенні «за умови організованого медичного обслуговування певних контингентів осіб у домашніх умовах», напр.: *Перитонеальний діаліз можна проводити вдома під патронажем медсестри*;

6) внутрішньої локалізації: власне-прийменники *з-межи (*заст.*), з-між (*заст.*), з-проміж (*розм.*), споміж (*заст.*); меж (*діал.*), меже (*заст.*); осередь (*розм.*), середи (*заст.*), середу (*заст.*)*, що вказують на середовище як на неподільну єдність, мають нормативні варіанти *з-поміж, між (межи), серед*;

7) соціативності – способу дії: замість еквіприйменників *при участі (*кальк.*); при підтримці (*кальк.*); через посередництво (*кальк.*)* повинні функціювати одиниці *з участю (за участю, за участі), за підтримки (за підтримкою), за посередництвом (за посередництва)*;

8) соціативності – причини: ненормативними й стилістично маркованими є еквіприйменники *з бажання (*розм.*); з веління (*розм.*), по велінню (*кальк.*); при*

*допомозі (*кальк.*); з доручення (*розм.*); з ініціативи (*розм.*); по команді (*кальк.*); з наказу (*заст.*); з подання (*розм.*); за подачею (*розм.*), (з подачі) (*розм.*); з почину (*розм.*); з припису (*розм.*); з розпорядження (*розм.*); з уповноваження (*розм.*)*, натомість маємо варіанти, придатні до вживання в професійному мовленні: *за бажанням (на бажання), за велінням, за допомогою (з допомогою), за дорученням, за ініціативою (за ініціативи), за командою (за командами), за наказом (за наказами), за поданням, за почином, за приписом, за розпорядженням, за уповноваженням*.

На дотримання норм сучасної української літературної мови складові вищезазначених прийменникових одиниць *у, з* слід писати за принципами милозвучності, використовуючи також варіанти *в, зі, із*.

Таким чином, з-поміж 190 прийменників соціативності визначаємо 36 одиниць (18,9%), що є ненормативними, стилістично маркованими чи мають такі варіанти. Проте до кожного з цих власне- й еквіприйменників можливо або дібрати синонімічний, або обрати нормативний, немаркований варіант.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабан Г.С. Динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Г.С. Балабан ; НАН України, Ін-т української мови. – К., 2007. – 283 с.+ 63 с. (дод.) – Бібліогр.: с. 218–283.

2. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови / І.Р. Вихованець ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.

3. Загнітко А.П. Прийменники у структурі тексту: первинні і вторинні вияви / А.П. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. / ДонНУ ; [редкол.: А.П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – 2007. – С. 120–131.